

UDC 930.58 (—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES
XXVII

Rédacteur

NIKOLA TASIĆ

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Secrétaire

ALEKSANDAR PALAVESTRA

Membres de la Rédaction

MILUTIN GARAŠANIN, MILKA IVIĆ, ČEDOMIR POPOV,

ANTHONY-EMIL TACHIAOS (Thessalonique),

DIMITRIJE DJORDJEVIĆ (Santa Barbara), DRAGOSLAV ANTONIJEVIĆ,

VESELIN DJURETIĆ, MIODRAG STOJANOVIĆ

BELGRADE

1996

Мирко ПЕТРОВИЋ
Балканолошки институт САНУ
Београд

РИМОКАТОЛИЧКИ ПРЕЛАТИ, ПОЛИТИЧАРИ И НАУЧНИЦИ О ПОЛОЖАЈУ РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ У КРАЉЕВИНИ СХС

Апстракт: Одмах по оснивању Краљевине СХС отворило се питање регулисања положаја Римокатоличке цркве у држави. Рад се бави анализом начелних ставова римокатоличких прелата поводом положаја цркве у држави изложених у две анкете које су организовали Министарство вера и часопис "Нова Европа", као и реаговањима политичара и стручњака на ова гледишта Римокатоличке цркве. Ставови римских прелата који су супротни одредбама Видовданског устава указују на намеру Римокатоличке цркве да се односи између ње и државе регулишу на принципима канонског права, односно да државни закони који регулишу положај цркве буду у сагласности са црквеним канонима.

У периоду од 1920. до 1924. године Римокатоличка црква је поводом одређених иницијатива од стране државне власти изложила начелне ставове у односу на регулисање свог положаја у држави.

Министарство вера је 1920. године покренуло иницијативу за доношење интерконфесионалног закона. Начелник католичког одељења у Министарству вера М. Лановић саставио је "Извјештељев предлог Закона о међуверским односима у Краљевству СХС". Лановић је саставио овај предлог с циљем да се у државним, црквеним и стручним круговима покрене расправа о уређењу међуверских односа, како би Министарство вера сагледало све неопходне чињенице за израду дефинитивног законског нацрта. Овим законским предлогом гарантована је неограничена слобода вере и савести. Законско признавање је дато свим верским удружењима која су у ма којем делу Краљевине већ добила законско

признавање. Друге вере могле су накнадно бити признате од стране владе. За оснивање верских општина и срезова, као и за сваку промену њихових граница, захтевала се дозвола владе. У погледу брачног права није прихваћен принцип неразрешивости католичке женидбе. Био је дозвољен прелаз из једне вере у другу.¹

Надбискуп загребачки Анте Бауер и љубљански кнез бискуп Антон Јеглич послали су Министарству вера свој одговор на Предлог закона о међуверским односима. Бауер и Јеглич су истакли да Римокатоличка црква није само обична јавно-правна корпорација, какав јој статус даје овај законски предлог, већ да је она религиозна заједница са самосталном организацијом која постоји раније од сваке државе и која прелази границе сваке државе. Католици који се налазе у појединој држави не чине независно удружење, него су саставни део целокупне Цркве под врховништвом папе, који не може бити потчињен ниједној државној власти. Бауер и Јеглич zaloжили су се да се положај Римокатоличке цркве регулише на основама равноправности световне и духовне власти, где је свака од ових двеју власти суверена и независна на свом подручју деловања. "Како држава не допушта Цркви, ни Црква држави да одреди границе њеног подручја, то настаје потреба да се међусобна сфера права, власти и интереса одреди посебном нагодбом-конкордатом. То тражи и здрава политика, нарочито у младој нашој држави, јер ће једино такво решење моћи да задовољи католике. Одмах по оснивању наше младе државе изјављивало се са највиших и најмеродавнијих места да ће наша држава склопити конкордат са Светом Столицом, и да су у том циљу обављене већ неке преградње. Црквенополитички сустав, који имаде битну важност за развитак државног живота, саставним је делом државног устава, те ће зато имати уставотворна скупштина о њему одлучити. Била њезина одлука како вам му драго, држимо да се прије него ли се ријешити питање хоће ли се или неће склопити конкордат са Светом Столицом, не може приступити рјешењу ни једног важнијег

1 Предлог закона о међуверским односима штампан је у 100 примерака и послат установама и лицима чије би мишљење могло да буде од значаја. Предлог је израђен и штампан као "Известитељев предлог" са ауторовим потписом, тако да предлог закона није имао службени карактер. Зоран Матјевећ, 1985, 54-57; Н. Жупић, 1994, 170; АЈ, Министарство правде - Верско одељење, ф - 19, Одговор А. Јеглича и А. Бауера на Предлог закона о међуверским односима од 11.6.1920. године.

црквенополитичког питања, а напосе да се не може мериторно расправљати о јединственом законском уређењу тако осетљивог и деликатног питања као што је то питање уређења међувјерских односа". Бауер и Јеглич су упозорили државну власт да ће доћи до великог сукоба између Римокатоличке цркве и државе уколико положај цркве не буде регулисан на основама равноправности духовне и световне власти (систем координације). Они су оценили овај законски предлог као преурањен и неповољан јер прејудицира коначно уређење односа државе и цркве на идеји апсолутне суверености државе над црквом.²

Дубровачки бискуп Јосип Марчелић такође је послао свој одговор Министарству вера на Предлог закона о међуверским односима. Марчелић је стајао на становишту неприкосновености Римокатоличке цркве у односу према држави. Пошто је Римокатоличка црква од Исуса Христа установљена, она није ни временски ни територијално ограничена, него се протеже на цео свет и на сва времена. Држава треба да је посматра као вечиту и непроменљиву категорију. Предлог "извјеститеља" Лановића по мишљењу Марчелића прелази преко свега тога: "Тај предлог је опречан независности Цркве од Државе, зато и Цркву Католичку посматра као друштво несавршено, које би било територијално ограничено, као друштво које би било властно мењати и оне законе који се ослањају на божанско право; не посматрајући Цркву Католичку какова она јест, стеже њезину слободу и противи се начелима међународног права". Марчелић је оценио да су начела на којима се заснива овај законски предлог супротна начелима Римокатоличке цркве. Он се заложио да се односи између државе и Римокатоличке цркве регулишу путем конкордата. У прилог овом ставу навео је чињеницу да је Краљевина Србија закључила конкордат у време када је у Србији било много мање католика него што их данас има у уједињеној држави. Предложио је да се будући конкордат заснива на принципима конкордата Римокатоличке цркве са Краљевином Србијом из 1914. године.³

У својим одговорима упућеним Министарству вера Бауер, Јеглич и Марчелић инсистирали су да се односи између Римока-

2 *Исто*.

3 Никола Жугић, 1994, 171; Зоран Матијевић, 1985, 58; АЈ, Министарство правде - Верско одељење, ф - 19, Одговорор Ј. Марчелића на Предлог закона о међуверским односима од 11.06.1920.

толичке цркве и државе регулишу путем конкордата. Михаило Лановић, будући начелник Министарства вера у својим чланцима (објављеним марта 1921. у загребачком Обзору и марта 1922. у Веснику Српске цркве) заступао је антиконкордатско гледиште. Лановић је сматрао да држава склапајући конкордат признаје Римокатоличкој цркви привилегован положај на свом подручју, који она на основу државних закона не би имала. Концесије дате Римокатоличкој цркви могле би да доведу у питање начело слободе вере и савести, као и начело равноправности свих вера. Лановић је своју тврдњу поткрепио следећим примерима: Ватикан би сигурно тражио да држава призна за своје грађанско-правно подручје обавезним Устав и устројство Римокатоличке цркве, према коме се "крштењем стиче неизбрисиво чланство Цркве". Лице које је крштено не може се више никада, по црквеним канонима, ослободити правне везе са Римокатоличком црквом, што је у супротности с начелом слободе вере и савести; Ватикан би, сигурно, тражио искључиву надлежност црквене власти и црквеног права у погледу брачних питања. Неразрешивост брака по римокатоличком црквеном праву била би противна начелу слободе вере и савести, као и начелу равноправности свих признатих вера; Ватикан би, сигурно, тражио да црква има одређене ингеренције "на јавну наставу", што не би било у складу са начелима слободе вере и савести и равноправности свих признатих вера.⁴ Лановић је поставио следећа питања: да ли је нужно да Краљевина СХС склопи са Ватиканом конкордат; да ли је добро за младу државу да, путем уговора, са Светом столицом уреди спорне односе са Римокатоличком црквом; да ли је потребно поводом уређења југословенских црквенополитичких односа везивати се за Ватикан. Лановићев одговор на та питања био је конкретан и јасан: "Ако ће нам се конкордатом загарантовати само оно што нам по општем црквеном праву припада, онда немамо рачуна ни да се упуштамо у конкордатске преговоре. Ми дакле, не смемо уопште склопити конкордат с Ватиканом али кад бисмо и смели, не бисмо имали рачуна да га склопимо јер тада морамо грдно много дати, а добили бисмо мало или ништа".⁵

4 М. Лановић, 1922, 13-15.

Лановићевом мишљењу о конкордату супротставно се професор Теолошког факултета у Загребу Иван Руспини, који је у Католичком листу осудио овакав Лановићев став: "Из два разлога пориче др М. (Лановић),⁶ да је конкордат са Светом Столицом правни уговор: један је разлог, што Папа није држави равноправни субјект, а други је разлог, што је објектом конкордата оно, о чем држава не може правно обавезати да уговара. Папа, по др. М, није суверен, дакле ни држави равноправни субјект јер он може да своју црквену власт над појединим деловима католичке Цркве врши само утолико, уколико му то поједина држава дозволи; он стоји по др. М, на прама држави као заступник и поглавар аутономне јавноправне корпорације, а не као суверен католика у њезину подручју... Католичка Црква у нашој држави живи је и оргашички део свеукупне католичке Цркве, која у свету постоји, живи и делује као један јединствени и целовити организам, те има свој циљ, своја средства, своје подручје, своје законе, своје службенике и своју врховну главу, једнако као и држава... У том својству као суверен Црквено-склапа он (Папа) конкордате са државама... Др. М. противи се конкордату и ради тога што би тај био штетан за државу јер би ишао на рачун слободе вере и савести и на уштрб равноправности свих вера... Др. М. противи се конкордату и стога што држава њиме ништа не добива од Цркве, те то разјашњава гледом на оснутака и попуњавање црквених служби... Др. М. се противи конкордату стога што за њега код нас нема политичких разлога".⁷

Оцењујући Лановићево мишљење као неосновано и супротно стварном стању, ствари Руспини је закључно: "Без конкордата немиповне су у нас верске борбе... Верски је мир оно велико добро, што га нашој држави даје конкордат. У свези је с тим издана помоћ што ју Црква посве природно својим радом пружа држави, која с њом у тесној вези живи. Конкордатом односни црквени прописи добивају грађанско-правну вредност, и обратни односни грађански прописи вредност црквено-правну. За конкордатским прописима стоје удружене држава и Црква са свим својим угледом и свом својом моћи на добробит и грађана и верника и државе и Цркве".⁸

6 М. Лановић потписао је своје чланке у Обзору псеудонимом др Милановић.

7 Виктор Новак, 1986, 164; Зоран Матијевић, 1985, 59.

8 Исто.

Гледиште које је изложио Русини није било само његово гледиште него и гледиште католичког епископата у Краљевини СХС.

Министарство вера је новембра 1921. године организовало анкету на коју су позвани представници Православне, Римокатоличке и Јевангеличке цркве, и муслиманске и Мојсијеве вероисповести да би изложили своје начелне ставове о најважнијим црквено-политичким питањима. Анкета је спроведена у Београду од 15 до 21. новембра 1921. године поводом следећих питања: а. правни положај свих у Уставу признатих вероисповести према држави; б. уређење интерконфесионалних односа; в. материјално обезбеђење верских службеника свих признатих конфесија. Анкета је имала информативни карактер, тако да њене одлуке нису биле обавезне. Влада је имала за циљ да се преко ове анкете упозна са мишљењем појединих конфесија како би могла да приступи решавању тешких црквено-политичких проблема. Рад у анкети био је подељен по секцијама. Од стране министра вера, као известилац при католичкој секцији одређен је професор љубљанског Универзитета др Радо Кушеј. Седницама католичке секције председавао је ђаковачки бискуп Антун Акшамовић. На првој седници католичке секције донети су закључци поводом правног положаја Римокатоличке цркве према држави СХС.

I

Католичка је црква верска заједница с посебном сврхом, која се битно разликује од сврхе државе. Црква се наиме скрби за духовну сврху, наравно добро људи, док је задаћа државе да се брине за временито благостање својих држављана.

Кад је црква прву пут ступила у свет, појавила се одмах као правна организација, намењена свим људима, свим народима, свим државама и тиме је поред права државнога настало и право црквено. Католичка је црква на својим правним темељима градила самостално кроз столећа и доградила сустав свога права, давно пре него што се је породила и развила идеја суверене државе.

Сугласно са својим правним суставом иступала је католичка црква увек а иступа и данас као једна јединствена целина, која је као таква призната у међународном животу, а ову целину представља Свети Отац Папа у Риму као врховна њена глава.

Према томе није католичка црква обично удружење у држави, нити обична јавно-правна корпорација, а није ни као друга удружења у свом постапку, уредби и управи од државе овисна.

Будући да горе споменути двојаки правни ред постоји и данас, то имадемо и двојаку правну компетенцију.

Како повест учи постоји већ од давнина спор између црквене и државне власти о границама компетенције. За решење тога спора практички је једини и за обе власти најбољи излаз међусобни споразум. Облик, у којем се овај споразум изражава, јесу уговори који се склапају међу највише црквене и највише државне власти, а обично позивају се конкордати.

Стога заступници католичке цркве траже да наша држава ступи у преговоре са Светом Столицом и да спорна питања уреди таквим уговором. Једино на тај начин биће довољно обезбеђена аутономија католичке цркве, осигуран склад и међусобна потпора цркве и државе, а и уклоњена свака погубељ верских трзавица и верског боја.

II

У несрећном случају да не дође до конкордата, представници католичке цркве траже, да се државним законом зајамчи цркви:

а. потпуна слобода у верском научавању у цркви и у школи, у дељењу светих сакрамената и у вршењу јавног богослужја; потпуно песметани саобраћај између верника и црквених поглавара, а напосе са Светом Столицом; надаље слобода у оснивању и деловању црквених редова и верских друштава;

б. право оснивања и управљања конфесионалних школа, основних, средњих и високих; надаље верска обука у свим разредима основних и средњих државних школа по лицима, овлашћенима од надлежних црквених поглавара и под њиховим надзором;

в. право стицања и слободног управљања покретном и непокретном имовином и право расписивања намета својим верницима за покриће црквених потреба уз државну помоћ при утеривању; слободно и неовисно оснивање и попуњавање црквених служби, те државна помоћ при извршавању одлука против црквених службеника".

О уређењу интерконфесионалних односа на другој седници католичке секције изложено је следеће гледиште:

"Очевидна је потреба да се државним законом уреде међуверски односи у нас. При тому уређивању има да служи као основно начело потпуна равноправност свих усвојених и законом признатих вера, која се састоји у тому, да се са сваким верским удружењем поступа према његовој науци, битности и сврси: не свима једнако, него свакому своје.

1. Усвојене вере.

Усвојеним верама не сматрају се оне, које на данашњем подручју Краљевине СХС нијесу имале ни једне богоштовне општине у часу када је Устав ступио на снагу. Такове су старокатоличка вера, свештеличка, братимска црква, менонити и баптисти. У државном закону требало би таксативно набројати све усвојене вере.

2. Црквени службеници.

Намештавање и свргавање католичких црквених службеника ствар је искључиво надлежних црквених власти а врши се према прописима канона.

3. Аутономија католичке цркве.

Католичко црквено право искључује врховни надзор државе над вршењем католичке верске аутономије у опште. И над управом католичке црквене имовине нашоје.

4. Верска припадност деце.

По прописима католичке цркве имаду у мешовитим браковима, у којима је једна странка католичка, сва деца следити веру католичког родитеља.

5. Прелаз на другу веру.

Према прописима католичке цркве забрањен је католицима прелаз на коју другу веру.

С кршћанског гледишта у опште држимо погубним да се државним законом дозволи прелаз са кршћанства на некршћанство или на безконфесионалност.

У државном пропису о начину верског прелаза требало би одредити да се изјава има дати особно и пред два сведока првостепене управне власти; о том се сачињава записник, који се у пропису доставља душебрижнику оне вере у коју ками ступити. Прелаз је довршен, чим душебрижник дотичне цркве изјави прелазнику, да га приме. За случај, да је прелазнику физички немогуће пристуити, особито првостепеној управној власти, има се призвати

управни орган месне општине, те пред њим и пред два сведока дати изјаву.

6. Брачно право.

Држава треба да за католике признаде меродавним њихово конфесијско брачно право.

Извршени брак, при којег је склапању барем једна страна била католик, разрешује се само смрћу".

На трећој седници католичке секције расправљано је о материјалном обезбеђењу црквених службеника. Истакнуто је да управа црквене имовине спада у делокруг црквене аутономије, а да ће се статутом омогућити утицај верницима световњацима (лаицима) на управу црквене имовине и на управу конфесионалних школа. Тражено је од државе да се црквена добра која су аграрном реформом и на сличне начине одузета цркви врате цркви на слободну управу и потпуно уживање. Као један од извора црквених прихода предвиђена је и државна субвенција. Поред државне субвенције наведено је да црквене приходе чине доприноси "црквених надарбеника", доприноси верника, доприноси црквених патрона и црквене закладе (фондови).⁹

У реферату о закључцима католичке секције известилац Министарства вера Радо Кушеј нагласио је да се односи између државе и Римокатоличке цркве могу регулисати или државним законима или конкордатом. На државној власти је да изабере један од ова два начина за регулисање међусобних односа, јер се овде не ради о правном већ о политичком питању, које је у надлежности владе. Кушеј је био мишљења да не било у супротности са Уставом да се односи између државе и Римокатоличке цркве регулишу конкордатом.¹⁰

Садржај закључака католичке секције заснивао се на канонима Римокатоличке цркве. За католички епископат Римокатоличка црква је временски и територијално неограничена, док је свака држава и временски и територијално ограничена. Католички епископат у Краљевини СХС поступао је под чврстим инструкцијама Свете столице, која се никад није одрекла свог става о непркосовеном положају цркве у односу на државу. У верској анкети представници католичког епископата залагали су се да се односи

9 Радо Кушеј, 1922, 15-20.

10 Исто, 22.

између Римокатоличке цркве и државе регулишу на принципима теорије координације. По овом црквеном учењу, које је било официјелно становиште Свете столице, и духовна и световна власт су суверене на свом подручју деловања, док се међусобно разграничење подручја деловања ове две власти регулише уговором тј. конкордатом између цркве и државе. Измењене политичке, економске и културне прилике приморале су Римокатоличку цркву да ублажи своје средњовековно, теократско становиште теоријом координације, чија је примена и даље обезбеђивала власт цркве над државом.

Поставља се питање да ли би евентуално склапање конкордата било у сагласности са Видовданским уставом? Ако би положај једног признатог верског удружења био регулисан уговором између државе и Свете столице као међународно-правног субјекта, а односи између државе и других признатих верских удружења били уређени унутрашњим државним законима, не би ли тиме била повређена равноправност верских удружења која је гарантована чланом 12. Видовданског устава. Међутим, овде се не ради само о форми, јер представници католичког епископата не би толико инсистирали на конкордату кад би он садржао исте оне одредбе које се налазе у унутрашњим државним законима. Ово се најбоље може уочити из верске анкете, где се у закључцима католичке секције тражи од државе да, у случају ако не дође до склапања конкордата, државним законом зајемчи права Римокатоличкој цркви. Права која су тражена била су неспојива са одредбама Видовданског устава. Сигурно је да би ова права, као и многе друге повластице, садржао будући конкордат.

Иако је верска анкета организована само неколико месеци после доношења Видовданског устава, закључци католичке секције били су дијаметрално супротни одредбама Устава. За католички епископат Видовдански устав као да није ни постојао. Тражено је:

- да верска обука у државним школама буде под надзором Римокатоличке цркве, што је било у супротности са чланом 16. Устава, у коме стоји: " Све установе за образовање су под државним надзором".

- да се обавља потпуно несметани саобраћај између католика и Свете столице, што је било у супротности са ставом 5. члана 12. Ус-

тава, којим је омогућено државној власти да врши надзор над тим "саобраћајем".

- да се усвојеним верама не сматрају оне које на подручју Краљевине СХС нису имале ни једну црквену општину у моменту кад је Устав ступио на снагу, што је било у супротности са ставом 3. члана 12, који под усвојеним вероисповестима подразумева оне вероисповести које су пре доношења Устава "у ма ком делу Краљевине добиле законско признање". Католички епископат био је посебно против признавања Старокатоличке цркве, која је такав статус имала на основу аустроугарских закона.

- да црквене власти имају искључиву надлежност у оснивању и попуњавању црквених служби, што је било у супротности са чланом 12. Устава, који је Римокатоличкој цркви (као и другим признатим верским удружењима) обезбедио положај јавно-правне корпорације. Из овог положаја произлази да су црквене службе јавна звања, а црквени службеници јавни службеници. У складу са чланом 12. Устава, ниједна црквена служба није се могла основати и ни једно место попуштити без сагласности државне власти.

- да се искључи државни надзор над вршењем католичке верске аутономије, што је било у супротности са ставом 3. члана 12, по коме је верска аутономија морала бити у границама државних закона. Државној власти Устав је обезбеђивао право надзора над верским удружењима да би се спречила повреда државних закона.

Закључци католичке секције изложени у верској анкети сасвим јасно показују да Римокатоличка црква у Краљевини СХС није признала Видовдански устав.

Поводом верске анкете, посебно је значајно мишљење Лазара Марковића. Марковић није био само познати стручњак за правна питања већ и Министар правде у трећој, четвртој и петој влади Николе Пашића (од 24. XII 1921. до 27. III 1924). Нема сумње да је његов став поводом овог питања био и став Радикалне странке па и самог председника владе. Марковић је истакао да није тачно да је црква створила своје право "давно прије него што се породила идеја суверене државе". Државно право је по "пореклу" старије од сваког црквеног права па и од канопа Римокатоличке цркве. Без конкурената Римокатоличка црква не може да оствари у држави своје учешће да је она по свом постанку и управи независна од државе. Свака делатност у држави потчињена је правном поретку

државе. Марковић је оценио да закључци католичке секције нису у сагласности са Уставом:" Те основне мисли показују да у католичким круговима постоји тенденција искористити државу за цркву а не обротно. Са гледишта католичког учења ово може бити разумљиво, али са гледишта стварних односа та се тежња неће моћи у таквом обиму остварити".¹¹

За разлику од верске анкете, чија је сврха била у томе да се државна власт упозна са захтевима признатих верских удружења поводом уређења односа између државе и цркве, неслужбена анкета часописа *Нова Европа* имала је за циљ да упозна што ширу домаћу јавност са начелним ставовима представника признатих верских удружења поводом овог тешког црквено-политичког проблема.

Надбискуп загребачки Бауер је у свом излагању у часопису *Нова Европа* констатовао да је политичка једностраност владајућих државних кругова изазвала незадовољство и огорчење које се манифестовало и у решавању црквено-политичких питања. Бауер је изнео следеће примере запостављања Римокатоличке цркве у Краљевини СХС: Римокатоличка црква је имала своје приватне школе, које се у Војводини затварају и по српском закону претварају у јавне неутралне школе, што је противно члану 16. Устава: државна власт настоји да католичке свештенике искључи из школе, а да предавања веронауке препусти учитељима; запостављање Римокатоличке цркве огледа се и у несразмерном буџетском финансирању признатих верских удружења. Бауер се опет заложно да се односи између државе и цркве уреде на принципима теорије координације, а да се спорна питања регулишу конкордатом између државе и цркве.¹²

Далеко конкретнији од Бауера био је љубљански кнез-бискуп Јеглич у свом чланку "Католичка црква у држави СХС" објављеном у часопису *Нова Европа*. Јеглич је тврдио да природно-правни прописи ограничавају државну власт:" Будући да је ово право нама дато од природе, то оно потиче од онога који је творац наше природе, наиме од самога Бога, створитеља света који једини може обавезати у савести". Државни закони који би били противни природним законима не би обавезивали поданике државе. Јеглич је

11 Лазар Марковић. 1921. 321-323.

12 А. Бауер. 1923. 6-10.

изисо два могућа случаја у државној цркви Краљевине СХС где би се кришло природно право: ако по природном закону свако има право власништва над својим поседом, онда самим тим и општине у Краљевини СХС имају право власништва над школама уколико су их основале. Ако би министар паредно да општине морају ставити на располагање влади школе које су основале, општине не би биле у обавези да изврше ову наредбу јер је она противна природном закону: родитељима припада природно право да васпитавају своју децу, "и то у оном верозакону за који држе да је истинит и спасоносан". Ако би министар паредно да право васпитања немају родитељи него држава, која "пориче верску обуку и васпитава децу у противкатоличком и противхришћанском духу", онда једна таква наредба не може имати важности јер вређа природно право родитеља.

Јеглич се није задржао само на ограничењу државне власти путем природних закона већ је тврдио да поред природних закона границе државној власти поставља и Римокатоличка црква: "Имамо пуно право одлучно тражити, да држава савесно уважава устав Цркве и њезино право, којој је дао сам Господ Исус Христос". Јеглич је навео следећа неприкосновена права Римокатоличке цркве, којима се ограничава државна власт:

1. "Има Црква од Бога дато право, да се шири по свем свету, и да тражи да буде од свих прихваћена". Римокатоличка црква је захтевала слободу за обављање своје мисије и вршење прозелитизма.

2. Црква има право да стиче имовину и њоме управља независно од државе. Допушта се могућност да "врховни поглавар Цркве, свети отац папа, дозволи држави, да у погледу стицања оваког иметка, и управљања њиме, важе закони државни, те да држава може вршити надзор или чак сарађивати при управи црквеног иметка".

3. "Има папа од Бога дато право, да може непосредно општити с бискупима и с верницима. Томе праву не сме држава стављати границе ништи правити икаквих тешкоћа. Исто важи и за бискупе који могу на основу истога права општити са папом или са народом. Ограничења овога права по државним законима не би могла имати важности" (Јеглич је био мишљења да је "погибелан захтев Уставу (члан 12, алинеа 5), да се ово међусобно општење има тек уредити законом").

4. "Црква има, од Господа налог и право, да поучава у веронауци, свуда, и у цркви у школи и у књигама. У том погледу мора она остати потпуно слободна" (Јеглич је сматрао да вероучитеље у државним школама, који су државни чиновници не може именовати влада без овлашћења бискупа, као и да надзор над обуком у веронауци припада искључиво цркви).

5. "На основу природног права тражи Црква и да може слободно отварати школе, и то школе сваке врсте: основне, средње, учитељске, високе". Влада не може забрањивати цркви отварање школа јер би тиме повредила основно право Римокатоличке цркве. Држава и црква се могу споразумети о условима под којима би држава црквеним школама признавала дејство на државном подручју. Црква би у овом случају могла допустити државни надзор над свим предметима у њеним школама, осим веронауке.

6. "Црква има искључиво право васпитавати, одабирати и намештати своје службенике, као: бискупе, жупнике, катихете, капонице. Држава, у том погледу нема никаква права. Јер, зар да држава рецимо, некатоличка, или чак безверска, подељује црквене службе? - Ипак би папа могао можда допустити или пристати на то, да он пријављује влади лица која ће именовати бискупима а бискуп особе које капи именовати жупницима или учитељима, и то особито у држави која би клеру давала издржавање" (Јеглич је нагласио да у овом случају папа и бискупи могу уважити приговоре држави и одустати од именовања одређеног лица, али уколико оцене неоправданост државних приговора могу их и одбацити).

7. Црква има право да оснива и организује нове редове. Држава не може забрањивати оснивање црквених редова јер би тиме повредила црквено право. Папа би могао дозволити да се нови редови оснивају у договору са државом.¹³

У анкети часописа *Нова Европа* учествовао је и Антон Корошец, председник највеће клерикалне странке и најзначајнији клерикални политичар у Краљевини СХС. Корошец је оценио да у Краљевини СХС Римокатоличка црква "не ужива потпуну слободу, и потребну склоност, ни у законодавству ни у управи". Што се тиче државног законодавства, Корошец је указао на Видовдански устав, који је садржао одредбу о канцеллараграфу, и обезбедио право државној власти да законом регулише на који ће начин верско

¹³ А.Б. Јеглич, 1923, 10-17.

удружење одржавати везе са својим верским поглаварима који се налазе ван државних граница. Он је навео следеће примере, који указују да рад државне управе није био наклоњен Римокатоличкој цркви: католички свештеници у односу на православне запостављају се у погледу плата и додатака; Маријине конгрегације су забрањене или стављене под државни надзор, иако се радило о строго верским удружењима; католичке културне организације шле ни у школи ни у војсци имале једнак положај са сличним организацијама других културних "назора"; у Војводини конфесионалне школе биле су затворене или "подржављене". Корошец је закључно да црквена политика државне власти опрезно и постепено припрема и утире пут православљу: "Власти се не усуђују да отворено прогоне католичку цркву, него је само запостављају и никаширају, и својим постојцима јасно обраћају пажњу, да би нам боље било у православној цркви, где би смо уживали сву њихову наклоност. У томе нас још више утврђује то, што иза кулиса чујемо да треба католичку цркву у нашој држави довести полако до капитулације пред православљем. Дакле не зближавање и уједињење путем споразума између две највеће цркве у држави, него намера, промишљен прелаз католика у православље".¹⁴

У анкети часописа *Нова Европа* представници Римокатоличке цркве изложили су начелне ставове, који су били садржани у закључцима католичке секције. Ове две анкете указују на намеру католичког епископата да се односи између Римокатоличке цркве и државе уреде на принципима капонског права, односно да државни закони који регулишу положај Римокатоличке цркве буду у сагласности са црквеним канонима. У супротном, за Римокатоличку цркву и њене вернике било би обавезно само црквено право. Примена оваквог црквеног учења у државној пракси Краљевине СХС имала би за последицу да у оквиру јединствене државне заједнице буде образована засебна католичка црквена држава. Краљевина СХС и даље би формално постојала као држава, али би њена законодавна регулатива била искључена за становништво католичке вероисповести у многим областима од виталног значаја за државне интересе.

14 А. Корошец, 1923, 21-23.

ROMAN CATHOLIC PRELATES, POLITICIANS,
AND SCIENTISTS ON THE POSITION
OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH
IN THE KINGDOM OF SERBS, CROATS, AND SLOVENES
Summary

This paper presents an analysis of the principal views of the Roman prelates on the position of the Roman Catholic Church in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, revealed in two surveys organized by the Ministry of Religions and the review *Nova Evropa*, and in the reactions by politicians and legal experts to these views. The views of the Roman prelates were openly contrary to the articles of the State Constitution, and this indicates a tendency of the Roman Catholic Church to regulate its relationships with the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes on the basis of canon law.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архив Југославије.

1919/29 Министарство правде - Верско одељење

Бауер, А.,

1923 *Католичка црква и држава*, Нова Европа, књ. 7, бр. 1.

Жугић, Никола

1994 *Краљевина Југославија и Ватикан*, Београд.

Јеглич, А. Б.

1923 *Католичка црква у држави СХС*, Нова Европа, књ. 7, бр. 1.

Корошец, А.,

1923 *Односи између Католичке цркве и државе*, Нова Европа, књ. 7, бр. 1.

Кушеј, Радо

1922 *Верска анкета у Београду и њени закључци*, Љубљана.

Лановић, Михаило

1922 *Конкордија с Ватиканом*, Весник Српске цркве, св. март.

Марковић, Лазар

1921 *Католичка црква и држава*, Нови живот, II - VII

Матијевић, Зоран

1985 *Покушај разрешења правног положаја Католичке цркве у Краљевини СХС 1918-1921*, Часопис за савремену повјест, бр. 2.

Новак, Виктор

1986 *Мадрит ситен, Пола вијека клерикализма у Хрватској*, Београд.

Симић, Сима

1937 *Југославија и Вашикан*, Загреб.